

Vroege middeleeuwen in Nederland

d.

Als Albert Delahaye in het openbaar zijn opvattingen over de geschiedenis van de vroege middeleeuwen in Nederland verkondigt, zoals hij dat onlangs weer deed in een special van Tros-Aktua, bekruipt mensen die zich, evenals de Zundertse archivaris Delahaye, serieus maar vanuit een andere invalshoek bezig houden met de geschiedenis, het gevoel dat Delahaye een man is van veel gemiste kansen. Sinds 1955 beweert Delahaye dat de geschiedenis van Nederland tussen pakweg 600 en 1100 zoals we die geleerd hebben op de lagere school niet van toepassing is op ons land, maar op Noord-Frankrijk en Zuid-Vlaanderen. Geen „Noviomagus” of „Numaga” van Karel de Grote in Nijmegen maar in het Noordfranse Noyons, geen Dorestad bij Wijk bij Duurstede, geen Willibrord of Bonifatius in Utrecht, Dokkum of zelfs Echternach: alle plaatsen liggen ergens anders. En meer toegepast op onze regio: geen optreden en/of grondbezit van Willibrord in Waalre, Bakel, Deurne, Diessen, enzovoort, zo rond het jaar 700. De hele Nederlandse geschiedenis op zijn kop dus.

Waarom nu spreken van gemiste kansen? Waar gaat Delahaye dan in de fout? De stortvloed van kritiek die, zoals Delahaye dat zelf zegt, „als een tank over hem heen kwam”, komt heus niet alleen voort uit de rancune van enkele wetenschappelijke kamergeleerden over het „kleine archivarisje uit Brabant”. Albert Delahaye is zonder meer een nijver, productief en, wat erg belangrijk is voor een historicus, een kritisch geschiedvorsch. Zijn talrijke publikaties, aanvankelijk als archivaris op het gemeentearchief van Nijmegen en later als Westbrabantse streekarchivaris te Zundert, bewijzen dat. Maar helaas slaat hij in zijn kritiek op de officiële geschiedschrijving wat ver door naar de verkeerde kant. Zijn onderzoeksmethoden zijn vaak verre van wetenschappelijk; zijn historisch inzicht is bedroevend; hij passeert wat niet in zijn kraam past en in zijn contacten met de geschiedwetenschappers is hij zó fel en dikwijls zó onheus, dat een zinvol debat over zijn stellingen bijna onmogelijk is. Als Tros-Aktua Delahaye afschildert als een eenzame en eerbare kruisvaarder tegen de gevestigde wetenschappelijke orde, een bescheiden man vergelijkbaar met Galilei, is dat ten onrechte. Delahaye weet maar al te vaak fel van zich af te bijten en hij schuwt daarbij gepeperd taalgebruik niet. Delahaye zegt dat de professoren geen raad weten met zijn opvattingen en dat ze hem daarom aanvankelijk belachelijk hebben ge-

maakt en nu simpelweg doodzwijgen. Het tegendeel is waar. Meteen al in het begin, toen Delahaye met twee artikelen in „De Gelderland” zijn „kruistocht” begon door te releveren dat Karel de Grote nooit in Nijmegen is geweest, kwamen daarop serieuze reacties van wijlen de professoren Post en Rogier. Maar ook vandaag de dag nog wordt er op verschillende plaatsen gewerkt aan een serieus antwoord op Delahaye.

Wie zich bezig gaat houden met Delahayes publikaties komt er al gauw achter dat er van zijn werkwijze geen zier deugt. Mensen op universiteiten en archieven hebben al meer dan eens aangetoond dat Delahayes werkwijze onwetenschappelijk en (dus) vaak gewoonweg verkeerd is. Dit blijft voor het grote publiek (en in Tros-Aktua, helaas) verborgen: hoe Delahaye middeleeuwse oorkonden domweg verkeerd vertaalt, interpreteert, goochelt met de schrijfwijze van middeleeuwse plaatsnamen, hoe hij die bewijzen de de archeologie levert met een simpel handgebaar van tafel veegt. De vondsten uit de zevende tot en met de negende eeuw bij Wijk bij Duurstede, die aantonen dat daar een belangrijke handelsplaats was gevestigd, bewijzen volgens hem niets omtrent het oude Dorestad. Om het dichter bij de deur te houden: de opgravingen aan de Kerkakkers in Dommelen, nog in volle gang, laten zien dat daar vanaf de Merovingische tijd (zevende eeuw) een grotere groep mensen heeft gewoond. Waarom dan ook niet in het naburige Waalre, dat al in 703 of 704 voorkomt in een oorkonde waarin grondbezit wordt geschonken aan Willibrord? Volgens Delahaye is echter het „Waderlo” uit die oorkonde het Belgische Waterloo.

Bedroevend vaak laat Albert Delahaye merken dat hij gewoon te weinig van de middeleeuwse geschiedenis afweet, nog afgezien van de vele vergissingen, tegensprekingen en verkeerde jaartallen in zijn werk. Een voorbeeld: vaak komt de Zundertse archivaris met het argument dat volgens de traditionele opvattingen de afstanden tussen de plaatsen te groot zijn. Volgens hem is het niet mogelijk dat bijvoorbeeld Willibrord tegelijkertijd als bisschop der Friezen zijn „zetel” had in Utrecht en daar abt van een klooster was en abt was van zijn klooster in Echternach. Delahaye vindt dan ook het oude Trajectum (= Utrecht) in het Belgische Tournai aan de Hem en „Epternacum” (= Echternach) als Eperleques vlakbij Tournai. Afgezien van het feit dat in de oorkonden „Epternacum” ligt aan de Mosella (= Moezel), staat het

historisch vast dat de middeleeuwers grote afstanden niet schuwden, integendeel. Het was heel normaal dat bijvoorbeeld een Duits klooster bezittingen had in Friesland en tegelijkertijd in Zuid-Frankrijk. De monniken overbruggen zulke afstanden onderweg overnachtend op hoeven die in het bezit van het klooster waren. Een plaats als Waalre kan dus best een halteplaats zijn geweest voor Willibrord tussen Utrecht en het Luxemburgse Echternach. Oost-Brabant schijnt in die tijd trouwens een vooruitgeschoven post te zijn geweest van de Frankische beschaving. Vanuit de hofhouding rond de koning werden edelen, de zogenaamde „ingenui Franci”, gedropt in dat gebied. Ze kregen dan een stuk grond ter beschikking, waarop zij een hoeve bouwden waaraan verscheidene andere boerderijen in handen van autochtonen onderhorig waren. Maar dit is slechts een hypothese: een duidelijk beeld van de situatie hebben we helemaal niet. Hopelijk brengt de belangwekkende opgraving in Dommelen hierin meer licht.

Terug naar Albert Delahaye. De bewijzen die hij voor zijn stellingen geeft, zijn zwak: ze hangen aan elkaar van veronderstellingen, gebaseerd op gegoochel met namen en letters en vooral met de landkaart. Op grond van een „unieke” etymologie (naamkunde) komt hij tot de meest vreemde conclusies omtrent namen van plaatsen en de ligging daarvan. Als hij dan ook nog verkeerde spellingen van oude namen gebruikt al dan niet uit verouderde bronnenuitgaven, is het einde helemaal zoek en zijn de resultaten nauwelijks serieus te nemen.

De grote verwarring die Delahaye signaleert wijt hij aan een speling van het noodlot, een fout, gemaakt door amateurhistorici in de twaalfde eeuw die door de officiële wetenschappers is overgenomen. Dit kan inderdaad waar zijn en Delahaye heeft gelijk als hij zegt dat bepaalde plaatsen verward zijn geraakt in de loop der eeuwen. Maar dat alle plaatsen per ongeluk door elkaar zijn gehaald lijkt veel Nederlandsehistorici veel en veel te ver gaan. In het geval van Echternach zou de verwarring zelfs moedwillig zijn gesticht; de monniken van Echternach zouden de oorkonden die betrekking hebben op Zuid-België in de twaalfde eeuw bewust hebben willen toepassen op het Nederlandse Brabant om daarmee in dat gebied invloed te krijgen. Zij deden dit omdat in de tussenliggende woelige eeuwen (verzwakking van het rijksgezag, Noormannen, enzovoort) de contacten tussen de Nederlandse bezittingen van Willi-

brond en het klooster te Echnach verbroken waren geraakt. Dit is zeker waar, maar dat de monniken deze streek echt zouden hebben uitgehaald lijkt mij onwaarschijnlijk. Ook hier geldt echter weer dat er nog veel diepgaand lokaal en regionaal onderzoek gedaan moet worden om de gebrekkige kennis over deze periode aante vullen. De bronnen geven slechts zeer spaarzaam informatie en over de periode is dus erg weinig bekend. Maar dat Nederland tussen de derde en twaalfde eeuw simpelweg een prooi is geweest van de zee, van zogenaamde transgressies, één grote Waddenzee dus, is nog onbewezen en lijkt ook ongeloofwaardig. Archeologische vondsten, hoewel geografisch beperkt en weinig talrijk, tonen aan dat ons land wel degelijk bewoond was. Een nederzetting zoals gevonden bij Wijk bij Duurstede lijkt nauwelijks denkbaar in een merendeels overstromd en onbeegaanbaar gebied.

Concluderend kunnen we zeggen dat Delahaye terecht vragen oproept bij de traditionele opvatting over de nog erg onbekende vroegmiddeleeuwse geschiedenis van Nederland. Dat op die kritiek van Delahaye emotioneel en vaak heetgebakerd wordt gereageerd is jammer: het enig zinnige is een serieus en wetenschappelijk antwoord te geven op de vraagtekens die Delahaye plaatst bij wat generaties kinderen op school krijgen aangeleerd. Dat de geschiedenisboekjes hier en daar inderdaad bijgeschaafd zullen moeten worden lijkt wel zeker, maar het is niet juist om, zoals Delahaye doet, voorshands alle plaatsen, groot of klein, te verleggen naar Noord-Frankrijk en Zuid-Vlaanderen. Dat is wetenschappelijk en historisch niet te verantwoorden. Henri Schoup gaat in de eenzijdige special van Tros-Aktua ook te ver door te zeggen dat „stilzwijgend wordt aanvaard dat Karel de Grote nooit in Nijmegen is geweest.” Er zal nog veel gestudeerd en opgegraven moeten worden, maar zeker is dat Delahaye Nederland niet kan beroven van een belangrijke rol in de geschiedenis van de vroege middeleeuwen.

Wie meer wil weten over de geschiedenis van Nederland in die vroege en voor ons nog duistere middeleeuwen zou bijvoorbeeld het boek van D.P. Blok ter hand kunnen nemen. Het boek heet „De Franken in Nederland” en is een oriëntatie en inventarisatie van de tijd tussen ongeveer 500 en 900. Van de hand van Albert Delahaye zijn reeds vele publikaties verschenen. Zijn jongste pennevrucht heet „Holle Boomstammen”.

ARNOUD-JAN BLIJSTERVELD

Delahaye:

speurwerk van de eerste orde

Met steeds toenemende verwondering heb ik in dit blad van 4 augustus het artikel „Vroege middeleeuwen in Nederland” van de heer A.J. Bijsterveld gelezen. Het is een aaneenschakeling van beweringen ten ongunste van de heer Albert Delahaye, de vroegere adjunct-archivaris van Nijmegen en oud-archivaris van Nassau-Brabant, die ten aanzien van de vroegmiddeleeuwse geschiedenis van ons land speurwerk van de eerste orde verricht heeft en wel in een tijdsbestek van meer dan dertig jaar.

Zo zegt B. van Delahaye dat zijn onderzoeksmethoden vaak verre van wetenschappelijk zijn, dat zijn historisch inzicht bedroevend is, dat zijn werkwijze onwetenschappelijk en (vaak) verkeerd is, dat hij hij middeleeuwse oorkonden domweg verkeerd vertaalt en interpreteert, dat hij goochelt met de schrijfwijze van middeleeuwse plaatsnamen, dat hij te weinig van de middeleeuwse geschiedenis afweet, dat de bewijzen voor zijn stellingen aan elkaar hangen van veronderstellingen, gebaseerd op gegoochel met namen en letters en vooral met de (welke?) landkaart en dat zijn resultaten nauwelijks serieus te nemen zijn. Het erge en ergerlijke in wat B. schrijft is dat hij zelf, die D. onwetenschappelijkheid aanwrijft, voor géén van zijn vele aantijgingen één bewijs levert. Dat is allerminst wetenschappelijk. Het is in een zo ernstige zaak als de onderhavige oneerlijk, ja zelfs onfatsoenlijk. Onwetenschappelijk is ook, dat B. geen bronnen vermeldt bij de vele beweringen van geschiedkundige aard. Onwetenschappelijk is voorts zijn wijze van uitdrukken waar hij zegt: „Van zijn werk deugt geen zier” en „Delahaye vertaalt middeleeuwse oorkonden domweg verkeerd”. B. durft van „domweg” te spreken, terwijl hij zelf spreekt over het Belgische (!) Tournai.

Wat Delahaye „voorshands alle plaatsen, groot of klein naar Noord-Frankrijk en Zuid-Vlaanderen verlegt” is een grove leugen en getuigt van de oppervlakkigheid, waarmee B. de werken van Delahaye gelezen heeft. Als hij ze al gelezen heeft. Een andere leugen is dat D. gezegd zou hebben, dat Waderlo het Belgische Waterloo zou zijn.

Dorestad

Het begrip „voorshands” hoort thuis bij de opgravingen te Wijk bij Duurstede, waar de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek aan het graven is, niet om te kijken, of daar misschien Dorestad

GASTOPINIE

Eindh. Dagblad
nr. 21. 8. 1981
nr. 146

Publikatie van voor deze rubriek vrijblijvend aangeboden of op uitnodiging geschreven artikelen behoeft niet te betekenen, dat de redactie instemt met de verholte mening.

gelegen zou kunnen hebben, nee om Dorestad op te graven. Dit blijkt duidelijk uit de artikelen in het maandblad „Spiegel Historiaal” van april 1978, dat geheel aan de toen reeds meer dan tien jaar geduurd en miljoenen gekost hebbende werkzaamheden gewijd is. Alles wat daar gevonden is, is derhalve voorshands aan Dorestad toegeschreven. Maar er is tot dusver niets overtuigend gevonden.

Dat erkent het hoofd van genoemde dienst, prof. dr. W.A. van Es zelf op blz. 198 van dat april-nummer. Toen de TROS indertijd in gezelschap van de Heer Delahaye op het terrein van de opgravingen verscheen om opnamen te maken, werd dit verboden! Voelt u 'm?

Zo wordt in het boekwerk, genaamd „Het Valkhof te Nijmegen”, uitgegeven ter gelegenheid van de tentoonstelling „Het Valkhof en de vroegste geschiedenis van de stad Nijmegen” (okt.-nov. 1980), in alle opgenomen oude bronnen van voor 1047, waarin de naam Noviomagus (of andere schrijfwijzen ervan) voorkomt, deze naam zonder voorbehoud met Nijmegen vertaald. Opmerkelijk is, dat alle bronnen van vóór het genoemde jaartal, die moeilijk op Nijmegen toegepast kunnen worden, eenvoudig weggelaten zijn! Een voorbeeld moge hier vermeld worden. De kroniekschrijver Floardard deelt mede, dat in het jaar 925 Noormannen uit Rouen en Péronne eerst Beauvais, daarna Amiens en Arras plunderden. Toen verschenen ze voor het paleis van Noviomagus. De lezer mag zelf uitmaken, of hij hier Nijmegen moet lezen, dat hemelsbreed ongeveer 300 km verder ligt, of Noyon op 60 km afstand van Amiens, in dezelfde streek als de andere genoemde Franse plaatsen. De reden van deze weglatingen is duidelijk: het boek moet de Nijmegenaren de indruk geven, dat hun stad toch de Keizer-Karelstad

is!

Antwoorden

Na zijn onwetenschappelijk betoog komt B. tot het besluit, „dat D. vragen oproept bij de traditionele opvatting over de nog erg onbekende vroegmiddeleeuwse geschiedenis van Nederland”. En dan, na Delahaye eerst zelf zwart gemaakt te hebben, zegt de heer B. zoetsappig „dat het jammer is, dat op de kritiek van D. emotioneel en vaak heetgebakerd wordt gereageerd”. Voorts is B. van mening, dat het enig zinnige is een serieus en wetenschappelijk antwoord te geven op de vraagtekens die D. plaatst. Dat hoeft niet meer, Enerzijds omdat juist de wetenschap al twintig jaar lang met schimpen en onbewezen beweringen, geheel in de geest van de heer B. zelf geantwoord heeft. Anderzijds omdat de juiste antwoorden door de heer Delahaye zelf in zijn vele publicaties gegeven zijn. Van die publicaties dient allereerst genoemd te

worden zijn „Vraagstukken in de historische geografie van Nederland, 2 delen, 1965, uitg. Vorschmanns te Zutert. Wie dit verslag van jarenlange bestudering van de bronnen, die aan de vermeende geschiedenis van ons land ten grondslag liggen, en van het ter plaatse bestuderen van gebanten nissen en feiten ter dege gelezen heeft, zal onder de indruk geraken van het wetenschappelijke gewicht van de vraagtekens, die D. geplaatst heeft bij het vermeende paleis van Karel de Grote te Nijmegen, bij het vermeende verblijf van Willibrordus te Utrecht en bij de vermeende plaatsing van Dorestad te Wijk bij Duurstede. „Holle Boomstamper”, eveneens een boek van de hand van de heer Delahaye, is ook een gedegen en voor iedereen begrijpelijk uiteenzetting van de resultaten van zijn onderzoekingen. En het is afgegeven met vele tekeningen en foto's.

H.J.A. van HECKUM